

Revista de istorie socială, VIII-IX (2003-2004), Institutul Român de Studii Strategice și Facultatea de Istorie de la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, Iași, 2006, 677 p.; X-XII (2005-2007), Iași, 2009, 614 p.

În anii din urmă, o evoluție spectaculoasă cunoaște „Revista de istorie socială”, ale cărei izvoare și a cărei destinație acoperă o falie în istoriografia românească. Revista însăși practică studii transistorice, fiind printre puținele din țară care cuprinde toate epocile istorice și întreg spațiul lingvistic românesc dinlăuntrul și din afara hotarelor naționale ale vremurilor noastre. Ascensiunea ambițioasă imprimată de directorul Mihai Răzvan Ungureanu și de redactorul șef Petronel Zahariuc, aducerea la zi a numerelor curente, odată cu respectarea standardelor calitative și formale impuse de o calificare tinzând spre ISI, fac din „Revista de istorie socială” un obiect de atracție pentru cercetători și un reper imposibil de omis în publicistica contemporană - atât de văduvită de rezultate și de impact - de pe tărâmul științelor umaniste și sociale.

Credo-ul exprimat în articolul-program de „Întâmpinare” din primul număr al „Revistei de istorie socială” (1996) își menține actualitatea și stringența. De-a lungul a peste un deceniu, publicația a respectat și aplicat principiile enunțate *ab initio*: „eliberarea scrisului istoric de constrângerile narativismului factologic”, remedierea „viciilor de funcțiune ale discursului istoric actual”, restaurarea „echilibrului firesc între direcțiile de cercetare, între istoria socială și istoria politică”, recuperarea izvoarelor esențiale și continuarea operei de editare a acestora („puțini sunt profesioniștii care mai cunosc astăzi drumul arhivelor”), protestul împotriva locurilor comune și a mitizărilor istorice. (Am recenzat acest prim număr în: „Anuarul Institutului de Istorie Cluj-Napoca”, XXXVII, Editura Academiei Române, București, 1998, p. 323-328.)

Volumul cu numerele VIII-IX – fiind dedicat *in memoriam* profesorului universitar ieșean Gheorghe Platon (1926-2006), membru al Academiei Române - grupează două secțiuni mari, care în absența unei denumiri aparte conțin, pe de o parte, studii de istorie socială (16 la număr), pe de altă parte piese documentare, arhivistice, memorialistice, respectiv surse istorice primare, cu interpretarea cuvenită unor studii de caz ori spețe.

Antichitatea se reflectă prin articolele semnate de Lucrețiu Mihăilescu-Bîrliba și Ligia Ruscu. Primul autor cercetează mărturii epigrafice referitoare la meseriile efectuate de libertăți privați din provinciile romane ilirice, respectiv din Dalmația, cele două Pannonii și ambele Moesii, constatând paleta largă a unor profesii, poate, surprinzător de neașteptate și moderne; este anexat, de asemenea, un supliment epigrafic relevant. A doua autoare menționată oferă o analiză inedită a cultului lui Mithra din epoca romană în cetățile din vestul Pontului Euxin. Pornind și ea de la informațiile epigrafice, Ligia Ruscu interpretează mithraismul prin prisma difuzării sale pe varii paliere, ținând de funcții, categorii și ierarhii sociale.

Ceea ce Harald Zimmermann numea „veacul întunecat” (das dunkle Jahrhundert) focalizează atenția lui Alexandru Madgearu într-un spațiu rareori abordat la noi, Thessalia anului 1066. Revolta împotriva birocrăției centraliste bizantine, care i-a adus pe *dynatoi* (potențații) din Larissa sub cârma – probabil – aromânului Niculitzas, îi oferă istoricului prilejul de a surprinde evoluția unor forme de autonomie urbană, odată cu tentativele de uzurpare a puterii imperiale. Fenomene de acest tip din evasinecunoscuții Balcani merită a fi valorizate, mai cu seamă prin comparație cu Occidentul european, care-și arogă nemeritat întâietatea în cadrul istoriei medievale timpurii.

Evul Mediu este reprezentat în volum prin studiile Máriei Pakucs Willcocks, lui Petronel Zahariuc, Laurențiu Rădvan și Liviu Pilat. Sub titlul *Negustori și practici comerciale în relațiile de schimb dintre Sibiu și Țara Românească, secolele XIV-XVI. Între istoria economică și cea socială*, se ascunde o abordare care, pornind de la o bază documentară pozitivistă, statistică, tinde mai degrabă spre istoria mentalităților și imaginea celuilalt. Mária Pakucs Willcocks prezintă în oglindă pe

„Anuarul Institutului de Istorie «George Barițiu» din Cluj-Napoca”, tom LI, 2012, p. 443-456

comercianții sași și pe cei „greci” (între ghilimele, căci sunt incluși în această categorie atât elinii, cât și aromânii). Laurențiu Rădvan se ocupă de *Catolicii din orașele Țării Românești*: Câmpulung Muscel, Târgoviște, Argeș, Râmnicul Vâlcea (1500-1650), surprinzând modificări ale statutului și contribuției acestora, precum și valul noilor-sosiți la sud de Carpați după 1600. Pornind de la un personaj însemnat din istoria Moldovei secolului al XVII-lea, vorbim despre „Nicoară Prăjescu și anturajul său”, Liviu Pilat nu are în vedere o simplă biografie, ci atinge probleme de antropologie socială referitoare la structura relațiilor de rudenie și la strategiile patrimoniale ale familiei Prăjescu. Petronel Zahariuc realizează o excepțională microbiografie a Sultanei, fiica lui Mircea Ciobanul (domn al Țării Românești în trei rânduri, între 1545 și 1559). Am spus „excepțională”, în primul rând datorită metodei de reconstituire utilizate de cercetător, apoi datorită modului în care își conduce investigația și, în fine, din pricina faptului că autorul nu se lasă furat de propriile deducții și nu părăsește nicio clipă pământul ferm al certitudinilor. Finalul studiului este deschis, interogativ: „Ghemul deslușirilor, al presupunerilor și, de ce nu, al confuziilor ar mai putea fi depănat, dovedind un lucru, de mult știut istoricilor, că un nou izvor și o mărunță faptă pot sta la temelia explicării unor taine care păreau închise sau hărăzite doar supozițiilor” (p. 76). Apreciez în mod deosebit și redarea unui document din 1590 „ca la carte”, într-o formă științifică ireproșabilă: originalul slavon (cu caractere chirilice), urmat de traducerea în limba română.

Istoriei moderne îi sunt dedicate contribuțiile cele mai numeroase din acest volum, aparținând Violetei Barbu, Constanței Vintilă-Ghițulescu, Mariei Magdalena Székely, Ionelei Băluță, lui Sorin Mitu, Dan Dumitru Iacob și Mihai Cojocariu. Se remarcă, în chip special, studiile novatoare intitulate *De la zvon la informație: nașterea opiniei publice în țările române* (Violeta Barbu), care aplică grila metodologică și conceptuală a Nouvelle Histoire la un extrem de interesant și bogat material românesc; *Domni, preoți, dar mai ales țărani: reprezentări ale statutului social la românii ardeleni, la începutul epocii moderne* (Sorin Mitu), o încadrare structuralistă bazată pe concepte ținând de imaginea de sine și imaginea celuilalt; dar și temele inedite referitoare la *Bucate și leacuri de altădată* (Maria Magdalena Székely), pomind de la surse îndeobște ignorate de istorici, dar relevante sub raportul etnologiei și al antropologiei culturale; *Sociabilitate și divertisment în Principatele Române din prima jumătate a secolului al XIX-lea. Jocurile de cărți* (Dan Dumitru Iacob), despre activitățile de loisir ale unui *homo ludens* tarat de obiceiuri orientale sau muscălești (?). Subliniez, de asemenea, articolul despre *Vecini, reputații și control social în societatea românească (secolul al XVIII-lea)*, în stilul inconfundabil al Constanței Vintilă-Ghițulescu, conținând crâmpie de viață cotidiană, psihologie socială și istorie romanțată cu har literar. În fine, Mihai Cojocariu descrie *Al doilea proces de presă în Moldova*, deschis de Jean Alexandre Vaillant împotriva redacției jurnalului condus de Mihail Kogălniceanu, „Steaua Dunării”, proces însă nefinalizat, datorită neprezentării părșului, iar Ionela Băluță conturează un *gender study* ce dezbate *Educația – factor de emancipare feminină în a doua jumătate a secolului al XIX-lea românesc*, în baza studiului de caz al Constanței Dunca-Schiau.

Istoria contemporană se regăsește în paginile acestui tom printr-un studiu de istorie orală și memorialistică, semnat de Dorin Dobrințu, „*Sfidarea Securității în Bucovina. Grupul de rezistență armată anticomunistă Gavril Vatamaniuc (1949-1958)*”. De rară valoare sunt preocupările Laurei Sitaru vizând lumea orientală, într-o *Tentativă de echivalare a unor concepte identitare europene moderne în arabă*, căci specialistul definește și circumscrie concepte esențiale precum „națiune” (*umma*), „patrie” (*al-watan*), „popor” (*al-šaab*), „comunitate” (*muttahid*), explicând astfel o întreagă și fundamental diferită mentalitate islamică și arabă pe înțelesul lectorului european.

Secțiunea „Documentaria” conține scurte prezentări ale unor categorii de izvoare, urmate de redarea materialului arhivistic: Gheorghe Lazăr, *Testamente negustorești din Țara Românească (secolele XVII-XVIII)*; Paul Cernovodeanu, *Vizitația misionarului franciscan Blasius Kleiner în Țara Românească, Banat și sudul Transilvaniei (1764)*; Mircea Ciubotaru, *O curte boierească la Negrești (județul Vaslui). Indicii de civilizație românească la mijlocul secolului al XVIII-lea*; Ion Donat și Șerban Papacostea, *Ținuturile dintre Carpați și Siret într-o descriere austriacă de la sfârșitul secolului al XVIII-lea (III)*; Andi Mihalache, *Raportul de poliție – o literatură de observație socială. Cazul Nicolae Iorga*. Se continuă publicarea *Memoriilor* lui Constantin Nonea, începută într-un număr anterior, și se adaugă, negreșit, o consistentă rubrică de „Recenzii și notițe bibliografice”. O listă de abrevieri și instrucțiuni adresate contributorilor încheie volumul.

*

„Revista de istorie socială”, numerele X-XII (2005-2007), păstrează structura tomului anterior, grupând 19 studii în funcție de criteriul cronologic (antichitate, Ev mediu, epoca modernă și cea contemporană), adăugând o secțiune de documente, urmată de rubrica „Recenziilor și notițelor bibliografice”.

Lucrețiu Mihăilescu-Bîrliba publică și în acest volum un studiu concis, dar convingător despre *Autohtonii din Dacia Romană*. Autorul, aparținând ultimei generații de profesioniști pe tărâmul istoriei vechi, practică o abordare sintetică a unei teme pe cât de bătătorite, pe atât de sensibile. Logica expunerii, întemeiată pe documentare și argumentare, desfășurată într-o manieră perfect obiectivă și științifică, lasă însă loc suficient unor ipoteze și concluzii interpretative proprii. Clădite pe baza surselor epigrafice, *Considerațiile onomastice* ale Iuliei Dumitrache „asupra augustalilor din Ulpia Traiană” dovedesc un stadiu avansat de romanizare a majorității personajelor luate în discuție. Valentin Piftor, în schimb, tratează *Speranța de viață și structura de vârstă a populației masculine din Aquincum [capitala Pannoniei Inferior] în sec. I-III e.n.*, stabilind o comparație cu populația provinciilor danubiene, cu indici demografici calculați deja de diverși autori.

Liviu Pilat dezbate *Societatea și discursul de legitimare al Puterii în Moldova (secolele XIV-XV)*, într-un demers teoretic de sociologie istorică și politică, exemplificând prin apelul la terminologia prezentă în documentele medievale. În *Familii moldovenești cu ascendență clericală la cumpăna secolelor XVI-XVII – între ascensiune și declin social*, prin intermediul unui studiu de caz (preotul Cozma și familia sa), Bogdan-Petru Maleon radiografiază o categorie aparte, cea a clerului de mir, „una dintre cele mai stabile componente sociale ale lumii medievale românești” (p. 53). Pe aceeași linie deductivă, de extragere a unor tendințe și evoluții semnificative din conduite particulare și istorii locale, se înscrie și Lidia Cotovanu, cu studiul său, *Familia Cândescu-Mihălcescu și legăturile ei cu Epirul. Origini mai depărtate și mai apropiate (sec. XV-XVII)*. Sunt antrenante excursurile autoarei referitoare fie la albanezi-epiroți-greci-aromâni, fie la motivația unor dregători munteni de a ridica lăcașe de cult și mănăstiri în Grecia; la fel de demne de laudă sunt ilustrațiile și tabelele genealogice anexate lucrării. Gherorghe Lazăr scrie despre *Avatarurile unei călugări. Cazul negustorului Istodor Kefala* (sec. XVII), ce oferă o perspectivă nebanuită asupra monahismului românesc, sugerând motivele și impactul pe care l-a putut avea decizia de a îmbrăca haina călugăriei.

Constanța Vintilă-Ghițulescu analizează un subiect mai puțin savuros – prin comparație cu alte lucrări ce i-au consacrat un stil aparte în istoriografia recentă, anume *Foile de zestre și importanța lor în construirea unei căsătorii (1700-1865)*. Foile de zestre, inventare la fel de seci și prozaice ca și catagrafiile de averi, oferă însă surpriza unei valorificări neașteptate, dezvăluind aici prin excelență amănunte legate de universul feminin în momentul major al căsătoriei. O altă fațetă, un alt studiu de gen tratează *Păcatul femeii în fața justiției la începutul secolului al XIX-lea*. Nicoleta Roman creionează portretul, în care apare „nu femeia cucernică, grijulie și devotată familiei sale, ci femeia rebelă, păcătoasă, «netremnică și îndemnătoare la lucruri rele» (Antim Ivireanul)” (p. 155). Și, fiindcă le aminteam mai sus, *Catagrafiile de avere – surse importante pentru istoria socială* reprezintă obiectul interesului lui Dan Dumitru Iacob, care știe nu numai să extragă comori ascunse din documentele de acest tip, dar reușește și să convingă cititorul despre necesitatea parcurgerii lor sistematice și programatice în spațiul românesc. Alexandru Istrati ne demonstrează *Cum se învăța istoria în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, în baza importantelor caiete de însemnări ale lui Ludovic Steege. În schimb Cristian Ploscaru, în studiul său *Despre «legalitate» în Principatele Române. Obiceiul, pravila, legiuirea și legea*, aduce clarificări esențiale de istoria dreptului și jurisprudență, recomandabile cu certitudine oricărui istorici moderniști, ce operează frecvent și de multe ori fără suficient discernământ cu termeni juridici de epocă. Lucian-Valeriu Lefter prezintă *Reforma lui Cuza. Împroprietăriți și descendenți la Dumești-Vaslui (1864-1909)*, o lucrare de istorie economică, dotată cu table statistice exhaustive.

Alexandru Mareș vine cu o contribuție deosebită de istoria zootehniei în primele două decenii ale secolului XX, în care, pe baza datelor statistice, interpretează dinamica efectivelor cabaline, bovine, porcine și caprine din România antebelică, prezentând și căile de redresare a zootehniei din perspectiva specialiștilor

vremii. O perspectivă de cercetare aparte deschide și Ovidiu Buruiană, propunând analiza tineretului național-liberal în România anilor '30. Autorul ultim citat încadrează organizarea și manifestările tinerilor liberali români, până la congresul din noiembrie 1933, în discursul generaționist, caracteristic îndeobște perioadelor de schimbare politică. Dorin Dobrinu deschide un nou dosar al rezistenței armate anticomuniste, prezentând grupul lui Teodor Șuşman din Munții Apuseni (1948-1957). Utilizând documente de arhivă și mărturii ale unor supraviețuitori, între care prețioasa confesiune a partizanei Lucreția Jurj, cercetătorul reconstituie o impresionantă mostră de istorie orală cu privire la personalitatea marcantă a lui Șuşman, cu impact până astăzi asupra mentalului colectiv din zona Huedinului până-n Țara Lăpușului și Maramureș. O lucrare de sociologie, alcătuită după tipicul construcției de tip argumentativ, gen preferat de practicanții științelor sociale, este cea dedicată de Anca Dohotariu *Uniunii libere în România postdecembristă*, respectiv: concubinajului, o „categorie socială” (conceptul folosit de autoare nu mi se pare potrivit în acest caz) existentă *de facto*, și proiectelor legislative (2002) pentru normarea sa *de iure*. Nefinalizarea unor atari inițiative, menținerea Codului familiei din 1954 trădează o încăpățânată mentalitate tradițională, sănătoasă de altfel în majoritatea aspectelor sale. Dacă Cristina Spinei realizează un excurs de istorie și critică literară pe tema narațiunilor despre holocaust, exemplificând „istoria catastrofelor ca istorie a culpei” și motive ale identității evreiești în romanul lui Doron Rabinovici, *Suche nach M. (Căutarea lui M.)*, Laura Sitaru, așa cum ne-a obișnuit deja, sub un titlu modest (*Democrația în spațiul arab. O încercare de înțelegere a unei paradigme culturale*), susține o adevărată desfășurare de forțe și cunoștințe de limbă, cultură, mentalitate arabă, atunci când ne inițiază în formele de democrație și aplicabilitatea acestui sistem politic în statele de tradiție arabo-islamică. Premisa onestă de la care pornește analista – că islamul arab trebuie perceput prin imaginile și conceptele sale caracteristice, democrația fiind așadar un import occidental – este susținută și de autori precum Burhan Ghalioun: „După ce au afirmat timp de decenii incompatibilitatea culturii sau religiei arabe cu democrația, iată că astăzi mai mult ca oricând intelectualii și oamenii politici americani se arată convinși că nimic din cultura arabă nu se opune instaurării acesteia” (p. 344). Cu alte cuvinte, democrația, un fel de cal troian în lumea arabă, manipulează opinia publică și îi vinde dorința Occidentului ca pe o falsă necesitate a Orientului.

Deși multe dintre studiile amintite mai sus dețin anexe scurte, documente mai consistente precedate de prezentări explicative sunt aduse la lumina tiparului de Marian Ciucă (*Istoria mișcării iezuite din Moldova consemnată de iezuiții Francisc Tomanowicz, Martin Kiernożycki, Ioan Ręgarski și Francisc Parzechowski*), Mariana Lazăr (*O mănăstire bucureșteană la mijlocul secolului al XIX-lea – Văcăreștii*), Artur Gorovei (*Folticeni. Cercetări istorice asupra orașului*, editor Ștefan Gorovei), Constantin Nonea (*Memorii*, III), Ion Donat și Șerban Papacostea (*Ținuturile dintre Carpați și Siret într-o descriere austriacă de la sfârșitul secolului al XVIII-lea*, IV), Marius Chelcu (*Catagrafia locuitorilor evrei din orașul Iași în anul 1851*, II) și, last but not least, Andi Mihalache (*Raportul de poliție – o literatură de observație socială. Cazul Nicolae Iorga*, II).

*

Recapitulând și conchizând, „Revista de istorie socială”, în numerele VIII-IX (2003-2004) și X-XII (2005-2007), își onorează întru totul titlul, prezentând studii competitive, de înaltă valoare, apoi abordând, inter- și transdisciplinar, o paletă largă de metode și concepții moderne ținând de istoria mentalităților, istoria vieții cotidiene, istorie orală, antropologie socială și culturală, etnologie, demografie și statistică istorică, sociologie, istorie economică, a dreptului și a zootehniei, biografii istorice, istorie locală și familială, studii de gen. Trebuie adăugat faptul că studiile apar în limba română (majoritatea), dar și în limbi de circulație internațională (franceză, engleză, germană), în general fiind prevăzute cu rezumate extinse în altă limbă decât cea a expunerii. Astfel, grație conținutului lor, dar și formei în care se înfățișează, volumele „Revistei de istorie socială” impun prin ținuta elegantă, dar și printr-un elitism cultural și științific de bună calitate.

Ela Cosma